

Arrha – tisíciletý symbol dohody

Kamila Bubelová¹

Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta

E-mail: kamila.bubelova@upol.cz

Arrha – A Timeless Symbol of Agreement

Abstract:

The paper discusses the Roman law institution known as arrha. The main part is devoted to the regulation of this institution in the Justinianic sources (Digesta, Codex, Institutiones). Given its broad connections with the Hebrew term erabon and the Greek arrabōn, linguistic aspects are also addressed. The conclusion outlines the treatment of earnest money (arrha) in the science of contemporary civil law and legal practice.

Keywords: arrha; Roman law; obligations

Klíčová slova: arrha; římské právo; závazky

DOI: 10.14712/2464689X.2025.30

1. Úvodem

Arrha (nebo také arra), česky závdavek, odráží v historickém vývoji římského práva nebývalou rozmanitost možností, s jakými lze využít jeden institut k různým právním účelům. Arrha je symbolem i zárukou, není však zástavou, kaucí, ani splátkou kupní ceny. Podle M. Bartoška je arra/arrha jediným právním institutem, který byl do římského práva převzat z práva hebrejského.² Na základě dalších zjištěných dat lze potvrdit, že tato teze je zřejmě správná (podrobněji viz dále). Stejně jako se v římském právu rozlišovala jednotlivá ujednání na smlouvy (*contractus*), dohody (*pactum*), úmluvy (*conventio*) a mezinárodní paktů (*foedus*),³ je třeba odlišovat závdavek od zálohy, zástavy, splátky nebo kauce, neboť každý z těchto institutů má vlastní obsah, použití i následky.

¹ Vedoucí katedry teorie práva a právních dějin Právnické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

² BARTOŠEK, M. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Panorama, 1981, s. 86.

³ O nich blíže viz DOBROVIČ, L. Vybrané aspekty procesu uzatváraní mezinárodních smluv z pohledu římského a moderního práva. In: *Mirové rokovania po roku 1918 a ich vplyv na moderné právo*. Košice: UPJŠ, 2023, s. 47–54.

Co je závdavek, to nejlépe vystihl autor precizní monografie o něm, Eugen von Jagemann (volně přeloženo z němčiny): „Arrha je věc (hmotná nebo nehmotná), která je na základě akcesorické smlouvy dána věřiteli jako důkaz smlouvy hlavní a zároveň poskytuje jedné nebo oběma smluvním stranám materiální zajištění závazků plynoucích z této hlavní smlouvy; a to zajištění, které má v závislosti na konkrétním případě různou povahu. Pouze výjimečně je s arrhou spojeno právo na odstoupení. Tato zmíněná akcesorická smlouva se nazývá *pactum arrhale*. Právní institut arrhy slouží jako důkaz jiného právního jednání, což vyplývá nejen z jednoznačných svědectví právní nauky od nejstarších dob (zejména Lauterbach, Schwendendoerffer, Ursinus), ale především i z četných právních míst.“⁴ O nich pojednáme podrobněji dále.

Pro srovnání zvažme ještě definici Adolfa Bergera, který vysvětluje arrhu poněkud úžeji: „Peněžní částka nebo věc (například prsten), která je dána jako závdavek při uzavření kupní smlouvy. V klasickém římském právu byla považována pouze za důkaz uzavření kupní smlouvy (*argumentum emptionis contractae*).“⁵ Vzhledem k tomu, že se prokazatelně arrha používala i u jiných typů smluv, musíme tuto definici odmítnout jako příliš úzkou.

Zároveň však nelze klasickou římskou arrhu považovat za sankční prostředek, neboť jím ve svém počátku nebyla: tento význam lze zjistit až u *arrhy poenalis* (sankční pokuty při odstoupení od smlouvy), jak podrobně dokládá Reinhard Zimmermann.⁶ Accursiova glosa⁷ k justiniánskému Kodexu to potvrzuje termínem „pro firmitate“, na důkaz a posílení vůle plnit.⁸

2. Lingvistické zastavení

Jazykový rozbor slova arra/arrha je sám o sobě nesmírně zajímavý, avšak svým rozsahem přesahuje možnosti této stručné práce. Přesto bychom se u něj rádi aspoň krátce zastavili. Původ slova arrha důvěryhodně dokládá E. von Jagemann sledováním přesunu pojmu ze semitské jazykové oblasti přes právo řecké až k římskému.⁹ Odkazuje i na souvislosti s institutem anglo-amerického právního okruhu, který se nazývá *earnest money* nebo *earnest money deposit*. Naznačuje tím univerzální funkci závdavku a také jeho mimořádně dlouhou dobu aplikační existence.¹⁰ Podobně vykládá dějiny arrhy R. Zimmermann v kapitolách věnovaných kupní smlouvě (ve kterých se arrha vyskytuje nejčastěji) a v kapitole

⁴ JAGEMANN, von, E. *Die Daraufgabe (Arrha). Vergleichende Rechtsstudie*. Berlin: Verlag von J. Gutten-tag, 1873, s. 27).

⁵ BERGER, A. *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*. Philadelphia: APS, 1953, s. 367.

⁶ ZIMMERMANN, R. *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*. London: Oxford University Press, 1996, s. 110–113.

⁷ Accursiova glosa k CJ 4. 21. 17: *Arrha est quod datur pro firmitate contractus; si non sequatur contractus, manet penes eum qui accepit*. (Arrha je to, co se dává pro upevnění smlouvy; pokud smlouva nenásleduje, zůstává tomu, kdo ji přijal.)

⁸ Podrobněji o ní viz Accursius, Gl. reddere ad C. 4. 21. 17., de fide instrumentorum, l. contractus (Lugduni 1627, vol. IV., coll. 879): *Item si quis est passus damnum arrharum, an nihilominus teneatur ad interesse?*

⁹ Precizně zpracované srovnání řeckého a římského pojetí arrhy viz TALAMANCA, M. *L'arra della compravendita in diritto greco e in diritto romano*. Istituto di Diritto Romano e dei Diritti dell'Oriente Mediterraneo dell'Università di Roma: Roma, 1953 (Collana Publ. XXIX).

¹⁰ JAGEMANN, *op. cit.*, s. 230 a 355.

o arrze v římském a byzantském smluvním právu.¹¹ Max Kaser navíc zdůraznil, že arrha nebyla částečnou platbou, nýbrž symbolickým darem na potvrzení vůle smlouvu zavřít.¹²

Římský institut arra má svůj prokázaný jazykový původ v právních systémech starších. Doložit jej lze např. ve Starém zákoně,¹³ kde Juda dává závdavek 'ērāḇōn (עֶרְבּוֹן) ve formě prstenu a hole s příslibem (dodání) kůzlete.¹⁴ Poté novozákonní text (konkrétně apoštol Pavel) zmiňuje řecký termín ἀρραβών (arrabōn) opět ve smyslu závdavku, byť přeneseně (získají Ducha svatého jako závdavek).¹⁵ Obchodní vztahy Římanů s Řeky jsou známý fakt, spor lze vést snad jen o to, zda římské právo institut závdavku převzalo, nebo jej vytvořilo bez vlivů sousedních.¹⁶ Název arra lze jednoznačně lingvisticky doložit v rámci vývoje ze slov erabon a arrabon. Přenos v právní oblasti popisuje podrobně také F. Schulz: arra přišla do římského práva z východního Středomoří.¹⁷

Pozici arrhy v právu římském a její pokračování následně v právu středověkém výstižně popisuje Gerhard Köbler; tvrdí však, že (volně přeloženo) arrha/arra/arrabon jako vklad při uzavření smlouvy založený na semitském modelu je v rozvinutém římském právu postradatelná. Dle něj v pozdně antickém právu každý, kdo porušil dohodu, přišel o arrhu ve prospěch protistrany (byl-li poskytovatelem závdavku), nebo musel vrátit dvojnásobek, pokud dohodu porušil (z pozice příjemce arrhy). Říká, že ač se v raném středověku arrha často dávala pouze jako symbol, v pozdním středověku ztratila svůj význam jako základ pro stanovení dluhu a stala se spíše reugeldem.¹⁸ V každém případě však arrze přiznává určitou důkazní funkci.¹⁹ Proti tomu se staví G. Long se svým vysvětlením závdavku podle stanoviska Gaiova (Gai. Inst. 3. 139.),²⁰ že arrha je důkaz o uzavření kupní smlouvy, ale má i obecnější význam, protože nese propadný účinek: když poskytovatel závdavku odmítl smlouvu dokončit, závdavek propadl. Pokud ten, kdo závdavek přijal, odmítl smlouvu naplnit, byl povinen vrátit dvojnásobek.²¹

E. von Jagemann ve své monografii o závdavku kromě právních pramenů používá jako zdroje i díla literární, např. dovozuje, že „podle Varrova díla De lingua Latina V.48. pochází arrha ze styku s Řeky usazenými v jižní Itálii (Magna Graecia). Zmiňuje i domněnku Westphalovu, že původ arrhy pochází z obchodních vztahů s Kartágem, ale odůvodnění etymologického původu tuto tezi vyvrací.²² Za nápadnou považuje podobnost závdavku s ruční zástavou (*pignus*), *lex commissoria* a zejména fiduciárními převody, která ukazuje

¹¹ ZIMMERMANN, *op. cit.*, s. 273–274.

¹² KASER, Max. *Römisches Privatrecht*. 2. vyd. München: Beck, 1971, s. 452.

¹³ Jazykové rozbory jednotlivých překladů Bible viz biblehub.com

¹⁴ Gen 38:17–20.

¹⁵ 2Kor 1:22. Řecký výraz ἀρραβών (arrabōn) se vyskytuje v Novém zákoně třikrát (2Kor 1:22, 2Kor 5:5 a Ef 1:14; ve všech případech slouží jako analogie k právní figuře arra.

¹⁶ GOLECKI, M. J. Grecka geneza kontraktu opcyjnego? „Arrha“ klasycznego prawa greckiego a współczesny giełdowy kontrakt opcynny. In: *Czasopismo PrawnoHistoryczne*, 2003, tom. 55, Nr. 1, s. 149–161.

¹⁷ SCHULZ, F. *Classical Roman Law*. London: Clarendon Press, 1951.

¹⁸ Reugeld = smluvní pokuta za odstoupení od smlouvy. V německém moderním právu nazývána i Stornogebühr.

¹⁹ KÖBLER, G. *Zielwörterbuch europäischer Rechtsgeschichte*. Heslo arrha. 4. Aufl., Gießen-Lahn: Arbeiten zur Rechts- und Sprachwissenschaft Verlag, 2007, s. 13.

²⁰ Český překlad viz KINCL, J. *Gaiova učebnice práva ve čtyřech knihách*. Plzeň: Čeněk, 2007.

²¹ LONG, G. Arra/Arraebō/Arrha. *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. Ed. MURRAY, J. London 1875, s. 98.

²² JAGEMANN, *op. cit.*, s. 13.

na ten nejužší vztah. Dovojuje ho i z rozboru některých textů Digest²³ (podrobněji o nich viz dále) a přiznává mu stejné vedlejší postavení jako *lex commissoria* – nazývá ho *pactum arrhale*.²⁴ Podobným způsobem popisuje vývoj R. Zimmermann v kapitole Arrha and Earnest Money.²⁵ Shrnuje zde vývoj arrhy od římského po byzantské právo. Samotný sankční obsah závdavku (propadne, nebo dvojnásobek) odvozuje z Basilik.

Výraz řeckého práva ἀρραβών (arrabon)²⁶ značil záruční platbu, která sloužila jednak jako potvrzení závaznosti smluvního slibu, ale i pro zajištění závazku (sankce za porušení smlouvy). Jak již bylo zmíněno, původ se dovozuje z (řecky psaného) Nového zákona, kde se mluví (byť přeneseně) o „závdavku Ducha“.²⁷ Existují rovněž dochované egyptsko-helénské smlouvy (papyry), které se zmiňují o ἀρραβών jako formě jistoty při sjednání obchodu nebo sňatku.²⁸

3. Arrha

Závdavek je symbolický předmět poskytnutý druhé smluvní straně na důkaz pevné vůle úmluvu dodržet. Zásadní je zde právě ona symbolika (kterou peníze nemají), jejím nositelem je individuálně specifikovaný předmět. V rámci obchodní praxe starověku bylo zvykem vyměnit jako závdavek věci sice menší hodnoty, ale jasného původu (individuá- lizované). Nejčastěji se uvádí prsten nebo pečeti- dlo či otrok, ale můžeme narazit i na hůl nebo provaz. Na všech těchto předmětech bylo možno prokázat jejich původ. Poskytnout si vzájemně určitou částku peněz zde nedává stejný smysl, zvážíme-li, že závdavek nemusí poskytovat jen jedna strana, ale zpravidla obě.

Starořímská arrha má účel konfirmatorní (důkaz, že smlouva byla uzavřena), nikoli sankční (pozdější *arrha poenalis* – pokud strana od smlouvy odstoupí, arrha propadá straně druhé). Nejčastějším případem použití arrhy v praxi byly zasnuby, kupní smlouva nebo smlouva nájemní. Je zřejmé, že nejde o esenciální složku daného negotia, avšak plnila preventivní roli motivací dodržet závazek. Pokud došlo k porušení ujednání, nebyl kontrahent závislý na soudní pomoci, zhojil se přímo arrhou. Arrha byla praktickým a viditelným gestem potvrzujícím smlouvu. Pokud jde o jednostranné poskytnutí arrhy, i tehdy se jedná o bilaterální negotium (první kontrahent svou vůli vyjadřuje poskytnutím arrhy, druhý kontrahent jejím přijetím).²⁹

Ač původně byla římská arrha poskytována s konfirmatorním účinkem (soudní důkaz o uzavření smlouvy), rozvoj obligačních vztahů v říši přinesl i účel sankční: pak šlo o *pactum adiectum*, které stanovilo povinnost při odstoupení vrátit dvojnásobek. Justinánské právo zná oba tyto účely arrhy: konfirmatorní a sankční (*arrha poenalis*). V období

²³ D. 18. 3. 6. a 8.

²⁴ JAGEMANN, *op. cit.*, s. 15.

²⁵ ZIMMERMANN, *op. cit.*, s. 68–73.

²⁶ GEMOLL, W. *Griechisch-deutsches Schul- und Handwörterbuch*. 9. Aufl. München: Oldenbourg, 1991. Heslo ἀρραβών na s. 125.

²⁷ Kor 1,22 nebo Ef 1,14: „ἔδωκεν τὸν ἀρραβῶνα τοῦ πνεύματος“.

²⁸ Jagemann uvádí, že Filón Alexandrijský i Josefus Flavius užívají výraz arrabōn ve smyslu závazného předběžného plnění.

²⁹ Např. verbálně: Na důkaz, že smlouvu uzavírám se vši vážností, předávám ti můj prsten. Až bude smlouva splněna, prsten mi zase vrátíš.

byzantském (poklasickém) najdeme arrhu i ve výkladu Basilik.³⁰ Jedná se o přímý výklad ustanovení z Digest (viz dále), kde se řeší přijetí kupní ceny, potvrzení úmyslu uzavřít smlouvu a arrha se zde vyskytuje jako způsob potvrzení úmyslu koupit.

4. Závdavek v justiniánských pramenech³¹

Nejčastěji citovaným úvodním zdrojem ke studiu římské arrhy je Gaiovo stanovisko z komentářů k provinčnímu ediktu.³² To, co se často dává při koupi jako závdavek, nemá ten význam, jako by bez závdavku nebyla dohoda vůbec platná, ale slouží k tomu, aby bylo snadněji dokazatelné, že došlo k dohodě o ceně.³³ Je sice zřejmé, že závdavek zde není podmínkou pro platnost kupní smlouvy (nikdy nebyl považován za esenciální složku kontraktu), ale zajímavě je definován předmět závdavku. Gaius používá obrat „to, co se dává“. Jde tedy o jakýkoli předmět, nežádá se konkrétní typ věci. Pokud však jako závdavek sloužily peníze, nebyl by (bez dohody stran) jasný jejich další osud. Závdavek ve formě species se vrací poskytovateli; naopak peníze mohou být použity i jako část kupní ceny. Rozlišit v takovém případě závdavek a zálohu by mohl být v praxi problém.

Gaiovo stanovisko má ještě jeden zásadní dopad, a to na platnost kupní smlouvy – protože bez dohody o ceně a věci byla neplatná, prokázání skutečného konsensu bylo zásadní pro úspěch v soudním sporu. Předání závdavku se považovalo za důkaz, že strany se na těchto esenciálních shodly. M. Bartošek se pak zmiňuje ještě o závdavku zvaném *arrha contractu imperfectu data*, která byla rozšířená u národů východního Středomoří a umožňovala oběma stranám od smlouvy odstoupit (*arrha poenitentialis*: poskytovatel závdavku o něj přijde, příjemce musí vyplatit druhé straně dvojnásobek).³⁴ Tento východní zvyk se k Římanům nepochybně dostal, avšak u klasické římské arrhy nemůžeme hovořit o možnosti od smlouvy odstoupit. Naopak se žádalo, aby smlouva byla naplněna a arrha vrácena poskytovateli (to byl účel jejího poskytnutí). Výskyt více právních figur pod názvem arrha lze vysledovat i v učebnicích římského práva, které druhy arrhy rozlišují na:

- a) *arrha confirmatoria* (potvrzovací: po splnění smlouvy se vrací nebo započte – klasický římský institut),
- b) *arrha poenalis* (předem zaplacená smluvní pokuta – zvykové právo řeckého východu),
- c) již zmíněná *arrha poenitentialis* (odškodnění za odstoupení od smlouvy, původně egyptský zvyk),³⁵ a

³⁰ Ve 21. knize Basilik (titulus 1–3) jsou upraveny obecné principy závazkového práva, včetně pravidel o uzavření smlouvy, potvrzení smlouvy a důsledcích odstoupení. Závdavek je zde zmiňován v propojení s ustanoveními v Justinianově Codexu. Je zmíněn i v Bas. 23. 3. 1. a násl. (O kupní smlouvě). Viz *Basilicorum libri LX*. Ed. SCHELTEMA, H. J. – HOLWERDA, D. – WALL, van der N. Groningen: J. B. Wolters, 1955–1988, vol. 4.

³¹ O přenosu arrhy dále do germánsko-románských zákoníků viz CORNIL, G. Die Arrha im justinianischen Recht. ZSS, RA, 48, 1, 1928, s. 51–87.

³² D 18. 1. 35. pr.

³³ Není-li uvedeno jinak, je autorkou překladů autorka tohoto článku. Odborné české překlady vybraných částí Digest viz SKŘEJPEK, M. a kol. *Digesta seu Pandectae. Digesta neboli Pandekty*. Fragmenta selecta. Tomus I. Praha: Karolinum, 2015. Tomus II. Praha: Karolinum, 2019.

³⁴ BARTOŠEK, *op. cit.*, s. 86.

³⁵ REBRO, K. – BLAHO, P. *Rímske právo*. 4. prepr. a doplnené vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 361.

d) zvláštní kategorii tvoří *arrha sponsalicia*³⁶ (snoubenci si poskytují závdavek³⁷ potvrzující, že dojde k uzavření sňatku: při bezdůvodném zrušení zasnub³⁸ ztrácí porušitel slibu závdavek nebo nahrazuje *duplum*, ačkoli samotné zasnuby nezakládají vymahatelnou osobní ani věcnou záruku).³⁹

U kupní smlouvy záleželo na tom, jak byla *arrha* zřízena (jakou úmluvu strany uzavřely): pokud se účastníci shodli na zřízení formou *legis commissoriae*,⁴⁰ může si ji prodávající ponechat, jestliže kupující v termínu nezaplatil (*arrha* propadná). Jestliže však smlouva naplněna byla, ale *arrha* zůstala v moci protistrany (nevrácena), bude nutno žalovat na její vrácení kondikcí (z titulu bezdůvodného obohacení).⁴¹ Následek porušení při ujednání *arrha sponsalicia* je ještě závažnější: Kdo se bez výslovné výpovědi zasnub⁴² znovu zasnoubí nebo uzavře sňatek (s jinou osobou), přichází o *arrhu* a upadá do infamie.⁴³ Samotné zrušení zasnub sankcionováno není, ale spravedlnosti je třeba učinit za dost tím, že předměty poskytnuté kvůli očekávanému manželství příjemce při zrušení zasnub vrátí, jak dokládá konkrétní kauza z *Digest*: Jestliže někdo zastává úřad v některé provincii, nemůže si vzít za manželku tu, která odtud pochází nebo zde má domicil, i když zasnoubení zakázáno není. Když však po ukončení úřadu s ním žena manželství uzavřít nechce, může tak učinit, pokud ovšem vrátí přijaté závdavky.⁴⁴

Druhým případem ujednání s *arrhou* v *Digestech* je případ konkrétního institora,⁴⁵ jak o něm referuje Ulpianus:⁴⁶ Stejně tak, pokud obchodní zástupce (vlastníka obchodu) po prodeji oleje přijal prsten jako závdavek a nevrátil jej, odpovídá za něj (i) vlastník prostřednictvím institorní žaloby, neboť šlo o právní jednání v rozsahu činnosti, k níž byl zřízen. Výjimkou by bylo, pokud mu bylo výslovně uloženo prodávat pouze za hotové. A proto, pokud by zástupce přijal jako zajištění (ruční zástavu) věc kvůli ceně, uplatní se opět žaloba institorní.⁴⁷

³⁶ Historickou analýzu zasnubního závdavku viz KOSCHAKER, P. Zur Geschichte der *arrha sponsalicia*. ZSS, R4, 33, 1912, s. 383–416.

³⁷ Kanonický význam snubního závdavku viz *Decretum Gratiani* (c.27, q.2, c.23), *Decretales Gregorii IX*, III.32.2. nebo *Liber Sextus*, III.18.9.

³⁸ K otázce věna slíbeného při zasnubách viz PEKARIK, M. Právna úprava vena v *Tripartite* a v římskom práve. Komparatívny pohľad. In: BLAHO, P. (ed.). *Zborník príspevkov z vedeckej konferencie doktorandov a školiteľov PF TU*, 3. zv. Trnava: Trnavská univerzita, 2007, s. 5–16.

³⁹ BUDIL, V. *Arrha sponsalicia*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislavě 1928, s. 6.

⁴⁰ O tom viz Paulus D. 18. 3. 4. *Lex commissoria* (propadná klauzule) znamená, že pokud nebude cena zaplacená ve stanovené lhůtě, je kupní smlouva zrušena.

⁴¹ Podrobněji o kondikcích viz DOSTALÍK, P. *Conditiones: ke kořenům bezdůvodného obohacení*. Praha: Auditorium, 2019.

⁴² K otázce zasnubních darů v historickém kontextu viz LACLAVÍKOVÁ, M. – VLADÁR, V. Římskokanonské reflexie inštitútu zasnúbenia v uhorskom, československom a slovenskom práve. *Studia theologica*, 2017, roč. 19, č. 4, s. 185–218.

⁴³ Iulianus D. 3. 2. 1. Prétor říká: infamován bude ten, kdo... uzavře dvojí zasnuby nebo dvojí manželství.

⁴⁴ D. 23. 2. 38pr.

⁴⁵ Zástupce majitele živnosti, jenž provozuje praktickou část činnosti za něj (pracuje pro něj, uzavírá i smlouvy). Viz Ulpianus D. 14. 3. 5pr.: *Actio quae datur adversus eum, cui negotiator navis praepositus est, institoria appellatur*. = Žaloba podaná proti tomu, kdo je zastoupeným majitelem lodí, se nazývá institorní (zástupčí).

⁴⁶ D. 13. 3. 5. 15.

⁴⁷ Podrobněji viz DOSTALÍK, P. *Actio institoria*. In: ŽIDLICKÁ, M. – SALÁK, P. (eds.). *Actiones, conditiones, exceptiones*. Sborník příspěvků. Brno: Masarykova univerzita 2011, s. 20–30.

Ačkoli právní úkon ve fragmentu uvedený byl vykonán dvěma osobami, účastní se ho prakticky osoby tři. Kupní smlouvu na olej uzavřel kupec se zástupcem dodavatele. Tento zástupce přijal jako závdavek prsten, ale po řádném zaplacení odebraného oleje už prsten nevrátil. Na základě institorní žaloby odpovídá za navrácení prstenu jak samotný jednající, tak i *dominus negotii*, tj. osoba, která obchod vlastní a dala zástupci pokyn, aby olej prodával. Pověření k této činnosti mohlo proběhnout buď formou mandátní smlouvy, nebo konkludentně (v rámci pracovní činnosti). Dominus je odpovědný pouze v rozsahu, v jakém stanovil pověření. Lze tedy dovodit, že přijetí/poskytnutí arrhy patřilo k běžným záležitostem spojeným s prodejem.

Třetí arrhální případ zachycený v Digestech popisuje také Ulpián:⁴⁸ Ten, kdo koupil víno, dal určitou částku jako závdavek. Později bylo dohodnuto, že koupě bude zrušena. Julián uvádí, že je možné žalovat z koupě, aby byl závdavek vrácen, a že žaloba z koupě je užitečná i ke zrušení samotné koupě. Ptám se tedy: jestliže byl dán prsten jako závdavek, a následně došlo ke koupi, byla zaplacená cena a věc byla předána, ale prsten nebyl vrácen, kterou žalobou se má postupovat? Má být podána žaloba na vydání bezdůvodného obohacení (*condictio*),⁴⁹ jako by byl dán za určitým účelem, který odpadl, anebo se má žalovat z koupě (*actione empti*)? A Julián říká, že je možné žalovat z koupě. Jistě je ale možné i podat žalobu na vydání bezdůvodného obohacení, protože prsten už se nachází u prodávajícího bez právního důvodu.

V předchozích uváděných případech jde o právní účinky arrhy, které si strany výslovně domluvily. Co však v případech, kdy následky dojednány nejsou? Takovou situaci řeší stanovisko Justinianovy konstituce z roku 528:⁵⁰

Císař Justinian. Smlouvy kupní, směnné, darovací, u nichž není nutné oznámení veřejnému úřadu (intimace), stejně jako předání závdavku nebo jakékoli jiné důvody převodu, jakož i ty, které mají být pořízeny písemně, a rovněž převody, které mají být stvrzeny listinou, nebudou mít žádnou právní sílu, pokud nebudou: písemně pořízeny a potvrzeny podpisy obou stran, a pokud jsou sepsány notářem (*tabellio*), tak: dokončeny tímto notářem a na závěr oběma stranami uzavřeny. Nikdo si proto nesmí nárokovat žádné právo z takové smlouvy nebo smíru, ani z konceptu písemnosti, byť by obsahovala podpis jedné nebo obou stran, ani z dokumentu, který ještě nebyl dokončen a uzavřen. V případech prodeje ani nelze argumentovat tím, že stanovením ceny vzniká prodávajícímu povinnost buď uzavřít prodejní smlouvu, nebo nahradit kupujícímu vzniklou újmu. 1. Toto ustanovení platí nejen pro budoucí dokumenty, ale i pro již napsané, které dosud nebyly uzavřeny, pokud již nebylo dohodnuto nebo rozhodnuto soudem, tedy pokud nejde o věc nezměnitelnou.⁵¹ S výjimkou platnosti kupních listin, ať už konceptů nebo uzavřených listin, jež není tímto ustanovením dotčena; v těchto případech ponecháváme v platnosti dřívější právo. 2. Připojujeme také, že pokud byl závdavek dán ve spojitosti s budoucí kupní smlouvou, ať písemně či ústně, i bez výslovného ujednání o tom, co se má stát v případě, že smlouva

⁴⁸ D. 19. 1. 11. 6.

⁴⁹ Ke zvláštní povaze kondikce viz SKŘEJPEK, M. Mystérium kondikce. In: ŽIDLICKÁ, M. – SALÁK P. (eds.). *Actiones, conductiones, exceptiones*. Sborník příspěvků. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 58–64.

⁵⁰ C. 4. 21. 17. Císař Iustinianus praefektovi praetoria Menovi 31. května 528.

⁵¹ Doslova: nerektraktní, nepřezkoumatelné. Odkazuje na pravomocné rozsudky, které jsou nezrušitelné, nenapadnutelné; stejně jako schválený smír.

nevznikne, pak prodávající, který odmítne uzavřít smlouvu, je povinen vrátit arrhu dvojnásobně. Kupující, který od smlouvy odstoupí, přichází o závdavek, a nebude mu vrácen.

Podobné účinky jsou potvrzeny v Codexu:⁵² Kupní smlouva je uzavřena, jakmile dojde ke shodě na ceně, i kdyby zatím nebyla cena zaplacená a ani nebyl dán závdavek. To, co se dává jako závdavek, slouží jen jako důkaz, že smlouva byla uzavřena. Tato pravidla platí pro kupní smlouvy, které jsou uzavřeny bez písemné formy, neboť v těchto případech jsme nic nezměnili oproti dřívějšímu právu. U smluv, které se uzavírají písemně, jsme však stanovili, že kupní smlouva je platně uzavřena až tehdy, když jsou kupní písemnosti sepsány buď vlastní rukou smluvních stran, nebo sepsány někým jiným, ale podepsány smluvní stranou, a pokud byly sepsány notářem, pak musí být dokončeny a oběma stranami podepsány. Dokud některá z těchto podmínek chybí, existuje stále prostor pro rozmyšlení (změnu vůle), a kupující i prodávající mohou od smlouvy odstoupit bez sankce. Toto právo odstoupit bez sankce ale nepřiznáváme, pokud už byl dán závdavek, neboť jakmile byl závdavek dán, ať už písemně nebo ústně, a dojde ke zmaření smlouvy, pak kupující, který odmítne smlouvu splnit, ztrácí závdavek; prodávající, který odstoupí, je povinen vrátit závdavek dvojnásobně; a to i tehdy, když nebyla o závdavku učiněna žádná zvláštní dohoda.

Císařská legislativa potvrzuje *arrhu poenitentialis* i v novelle 34 adresované prefektovi praetoria Hypatiovi 12. července 531:⁵³ Kdykoli je mezi prodávajícím a kupujícím uzavřena smlouva o věci k prodeji a něco je dáno jako závdavek, pokud je od smlouvy odstoupeno ze strany kupujícího, prodávající si závdavek ponechá. Pokud však odstoupí prodávající, musí kupujícímu vrátit dvojnásobek.

K téměř institucionálnímu propojení mezi arrhou a komisorním ujednáním najdeme v Digestech následující stanovisko Scaevolovo a Hermogeniánovo:⁵⁴ Na dotaz týkající se *lex commissoria* odpověděl takto: Pokud kupující způsobil, že nebylo možné dodržet podmínky stanovené touto doložkou, a prodávající chce této doložky využít, považují se pozemky za neprodané, a to, co bylo dáno jako závdavek nebo pod jiným označením, zůstane u prodávajícího. 1. Týž odpověděl, že jestliže se podle podmínky považují pozemky za neprodané, pak kupující nemá nárok ani na to, co mělo být k věci dodáno jako příslušenství. 2. Po dni stanoveném v *lex commissoria* prodávající přijal část zbývajících kupní ceny. Odpověď zněla: jestliže prodávající po uplynutí stanovené lhůty neuplatnil právo z rozvazovací doložky, ale přijal část zbývajících dluhu, má se za to, že od *lex commissoria* upustil.

V Digestech máme zaznamenánu i konkrétní kauzu o porušení komisorního závazku ze strany prodávajícího:⁵⁵ Scaevola v 7. knize svých Digest: Žena prodala pozemky Gaiovi Seiovi a po přijetí určité částky jako závdavku (*arrha*) byla stanovena lhůta pro zaplacení zbývajících částí kupní ceny. Dohodli se, že pokud kupující tuto lhůtu nedodrží, závdavek propadne a nemovitosti zůstanou neprodány. Ve stanovený den kupující prohlásil, že je připraven uhradit celou zbývajících částku, a zapečetil váček s penězi pečeti svědků. Proávající se však nedostavila. Následujícího dne byl kupující úředně vyzooměn jménem

⁵² C. 4. 21. 17.

⁵³ Iustinianus, Theodatus. Novella XXXIV, dat. 12. 7. 531. In: KRUEGER, P. – MOMMSEN, T. (eds.). *Codex Iustinianus, Novellae Constitutiones*. Berlin: Weidmann, 1954.

⁵⁴ D. 18. 3. 6–7.

⁵⁵ D. 18. 3. 8.

fisku (státní pokladny), že nesmí prodávající peníze předat, dokud ta neuhradí svůj dluh vůči státu. Byla vznesena právní otázka, zda se pozemky mají považovat za neprodané, a tedy zda může prodávající požadovat jejich vrácení podle smlouvy. Odpověď zní, že s ohledem na uvedené skutečnosti kupující neporušil prodejní podmínky.

Tento případ ukazuje, že pokud kupující splnil svoji povinnost (byl připraven zaplatit), ale prodávající zmařil plnění, případně mu bránily jiné okolnosti (např. zásah státu), nemůže nést kupující následky porušení smlouvy: *Lex commissoria* (rozvazovací podmínka) nebude aktivována a v důsledku toho nevznikne protistraně ani nárok na arrhu. Z rozboru všech textů můžeme vidět, že arrha v římském právu měla v první řadě úkol zajistit stabilitu vztahu. Ač je symbolickým vyjádřením vůle, má jasné právní následky. V soudní praxi římské byla zohledňována dobrá víra a smysl pro spravedlnost tím, že arrha připadla tomu, kdo porušení smlouvy nezavinil (nebránil splnění). Řešení kauz rozhodně nebylo formalistické, ochraňovalo férové jednání.

5. Návrat arrhy do moderního českého práva

Až do konce účinnosti rakouského občanského zákoníku byla v našem právu arrha⁵⁶ výslovně upravena.⁵⁷ Socialistické civilní kodexy ji nezmiňovaly.⁵⁸ Moderní český občanský zákoník⁵⁹ ji upravuje v § 1808 a 1809 v rámci zajišťovacích prostředků obligčních vztahů. Přiznává závdavku pluralitu funkcí a umožňuje stranám si jej sjednat i modifikovaně. První z uvedených paragrafů potvrzuje konfirmační účinek závdavku a také účinek sankční pro případ nedodržení úmluvy, včetně dvojnásobku vráceného při zaviněném nesplnění smlouvy. Tato úprava je dispozitivní a lze ji změnit dohodou stran. Následující paragraf je výkladový: není-li zřejmé, zda plnění poskytnuté při uzavření smlouvy je závdavkem, jde o zálohu. Záloha je částečné plnění, které se při zániku smlouvy vrací bez sankce. Závdavek musí být výslovně sjednán, zatímco záloha nikoli (§ 1807 OZ).⁶⁰

Současná judikatura rozdíl mezi závdavkem a zálohou v konkrétních kauzách precizuje, zdůrazňuje zejména odlišné právní důsledky zálohy (nelze požadovat dvojnásobek). Skutečná arrha byla potvrzena Nejvyšším soudem ČR⁶¹ v případě smlouvy o zajištění vzdělávání se závdavkem ve výši 15 tisíc Kč. Podle ujednání měl závdavek propadnout škole, pokud přijatý uchazeč ke studiu nenastoupí; přesto ji chtěl žadatel zpět (nebylo mu vyhověno). Druhý případ u téhož soudu⁶² se týkal kupní smlouvy – žalobce složil závdavek v souvislosti s plánovanou smlouvou, která však nebyla uzavřena z jeho zavinění. Proto mu nevznikl (a soudy nepotvrdily) nárok na vrácení závdavku.

Zajímavá situace v českém právu vzniká u zásnubních darů. Zásnubní dary (zejména prsteny) se tradičně předávají jako důkaz pevného úmyslu uzavřít s danou osobou manželství. Dar se tu může zdát být závdavkem (dar s charakterem závdavku). Podle českého

⁵⁶ Vnímána byla i jako finanční nástroj. Viz TALÍŘ, M. *Arrha: studie z dějin finančního práva rakouského*. Praha: Nákladem vlastním, 1890.

⁵⁷ § 908 ABGB: Závdavek (arrha), který se při uzavření smlouvy poskytuje jako znamení jejího uzavření, může být stranami použit také jako jistota pro její splnění nebo jako pokuta při odstoupení.

⁵⁸ Občanský zákoník č. 41/1950 Sb. a 40/1964 Sb.

⁵⁹ Občanský zákoník č. 89/2012 Sb. (dále jen OZ). Bohatá komentářová literatura.

⁶⁰ O některých problémech s propadným účinkem závdavku viz IVIČÍČOVÁ, J. Aplikční problémy ve smluvním právu – část IV., *Právní prostor* [online 20. 12. 2017].

⁶¹ Usnesení NS ČR sp. zn. 33 Cdo 2109/2021. Potvrzeno v nálezu II. ÚS 1840/22.

⁶² Usnesení NS ČR sp. zn. 33 Cdo 198/2022.

práva se ale závdavek vztahuje jako sankce za nedodržení smlouvy pouze k případům, kdy jsou strany povinny ujednání splnit. Zásnuby do těchto úmluv nepatří (nelze vynutit uzavření plánovaného sňatku). Mohlo by se tedy jednat o dar s podmínkou? Pak by jeho nevrácení mohlo být kvalifikováno jako bezdůvodné obohacení, pokud k uzavření manželství nedojde.⁶³ Právním titulem pro požadavek vrácení by zde bylo plnění z očekávaného právního důvodu, který nenastal (*causa data, causa non secuta*).

6. Závěr

Právní figura zvaná arrha (arra) má i v moderní době široké užití v celém evropském kontextu.⁶⁴ Její původ můžeme vystopovat až v hebrejském starověkém právním systému, ale najdeme ji v různých podobách i ve starověkém právu helénském, římském i v anglo-americké právní tradici. Je však velmi využíván rovněž v právní praxi 21. století (např. polský opční kontrakt jasně dokazuje, jak se arrha dokáže přizpůsobit nejmodernějším obchodním vztahům). Závdavek je zvláště významný v oblasti kupních smluv, rezervačních dohod či předběžných smluv, kde slouží jako nástroj právní jistoty a motivace k uzavření hlavní smlouvy.

Ačkoli moderní právní řády závdavek upravují různě, jeho podstata zůstává věrná římské tradici: arrha je výrazem vážného úmyslu smlouvu splnit. Její praktická síla dnes spočívá nikoli v symbolice, ale v regulačním a motivačním účinku na chování smluvních stran. V situacích, kdy mezi stranami ještě nedošlo k naplnění závazků (např. při rezervaci nemovitosti, koupi zboží, nebo sjednávání budoucí smlouvy) představuje závdavek silný právní i psychologicky působící prvek. Moderní použití arrhy posiluje důvěru mezi stranami, snižuje riziko bezdůvodného odstoupení a nahrazuje složité smluvní sankce jednoduchým, předem sjednaným plněním. Její trvalý význam ukazuje, že i institut s původem ve starověku může být živou a účinnou součástí moderního smluvního systému díky flexibilitě a účinnosti. Arrha je jednoduchý a efektivní prostředek k podpoře smluvní disciplíny, srozumitelný i laikům. Její římský původ ukazuje, jak právní instituce založená na důvěře a závaznosti slova může přežít tisíciletí a stále naplňovat aktuální potřeby. Funguje preventivně: už samotné poskytnutí závdavku potvrzuje seriózní zájem a odrazuje od spekulativního jednání. Má psychologický efekt: předání předmětu z ruky do ruky při uzavření smlouvy působí silněji než pouhé sliby. Právě tato kombinace činí z arrhy institut, který zůstává relevantní navzdory své starověké historii.

⁶³ § 2991 a 2992 OZ.

⁶⁴ DE GIOIA-CARABELLESE, P. – CHESSA, C. Missives and Deposit in Scots Law: Diachronic and Comparative Reflections about the Concept of Arrha. *European Business Law Review*, 2017, Vol. 28, No. 3, s. 367–389.